

Буртабазул гьоркьохъеб школа

9 классалда тIобитIараб рагьсариб дарсил тема:

«ГумархIажи Шахтамановасул биография, творчество
«Кьаралазул ГIор» кечIалъул инанал»

ХIадурана : Буртабазул гьоркьохъеб школазул тIадегIанаб категориялул авар мацIалъул ва адабияталъул МугIалим
ГIалиева Загьра Рагьудовнаяль

Контактный телефон: 8-989-440-56-47

E-mail: alievazahra30@gmail.com

13.02.2021сон

4

9 классалда авар адабияталъул дарс.

Тема: Гумарх1ажи Шахтамановасул биография, творчество «Къаралазул г1ор» кеч1алъул анализ.

Дарсил мурад: Гумарх1ажи Шахтамановасул творчествоялъулаб нухгун ц1алдохъабазул лъай-хъвай гъаби.

Дарсил масъалаби:

1. «Къаралазул г1ор» коч1оль маг1арул т1абиг1аталъул берцинаб сураг цебеч1езабизе авторас х1алт1изарурал рахъал загъир гъари, т1абиг1ат1 ц1унизе ккей шивасул т1адаб борч бук1ин ц1алдохъабазда бич1чинаби.
 2. Коч1оль ругел сипатиял раг1абазул пасих1лъиги, мац1алъулъ х1алт1изарурал гъаркъазул чвахиги, синтаксисияб рахъги камилго шаг1ирас коч1оль рекъезабун бугеб куц бихъизабила. Ц1алдохъабазул коч1ол анализ гъабиялъул рахъалги цебег1езабила.
 3. Авар каламалъул гъайбатаб чвахиялъулъ т1абиг1аталдехун бугеб бахчараб рокъи рагъизе х1аракаг бахъи, т1абиг1ат ц1уни- Ват1ан ц1уни абураб пикру ц1алдохъабазулъ куцай.
- Дарсил алатал:т1ахъал, тетрадал, компьютер, интерактивная доска, сурагал, презентация, видеороликал.

Эпиграф:

Лъа, жиндирго муг1рул рокъуларесе

Бокъизе рес гъеч1о т1олго дуниял.

Жиндирго халкъалде сарин гъабич1ес

к1иназго цадахъ ц1алила

Цогидазул рахъалъ хъвала гъереси. Р.Х1.

Дарсил ин.

1 Байбихи. (Г1исинккун бачунеб т1армил бакъаналда гъоркъ ц1алдохъабаз ц1алила дарсил эпиграф, гъелдасан накъитги гъабун, г1одорч1езарила)

Лъимал, жакъа нилъер дарс ине буго х1ай х1исабалда. Гъеб хурхараб бук1ине буго нилъер республикааялда бугеб рук1а- рахъиналда. Нилъер данделъи ине буго , къокъабаздеги рикъун. Гъаниб г1ахъаллъизе буго лъабго къокъа «Хараби», «Хурухъаби», «Г1ияхъаби »Нилъеца х1аракат бахъизе буго дарсил ахиралдехун нилъерго рахъалдасан метер маг1арде лъик1ал г1ухъбиги рит1изе, хурухъабаз, хуриб хъазе,лъик1аб т1орщелги бак1аризе. Харабиги ц1акъ разиго хут1ила.

Лъик1го т1убазабураб х1алт1ухъ щибаб къокъаялъе швела шапакъатал: «Хурухъабазе» къела ролъул,яги ц1оросаролъул хъапал, «Г1ияхъабазе»-цо-цо къег1ер ялъуни чакъу, «Харабазе» муг1алимас къела цо-цо

ч1имих . Ахиралда «харабаз» жидерго шварал ч1инхал ,умумузул ришиялда рекъон, жидеего бокъараб къокъаялъе къела.

(Рици т1обит1улеб бук1араб къаг1ида. –Гъаракъ къолесда рет1ула къвалалхалат.Кагъат-къалам къанаг1атаб заман бук1индал цебе, чан чи кандидатура лъурав ватаниги , гъедиг1анго ч1обогояб къалиги лъун, къвалалхалатги рет1ун, кверал рихъулареб куцалда, дуего вокъарав кандидатасе рехулаан ч1имих, амма ч1имих бугеб квер шивасул къолонибе бегъила, шай гурелъул лъиданиги лъазе бегъуларо лъица кинаб къолонибе рехарабали. Щибав гъаракъ къолесул цо ч1имих рехизе гуруго ихтиярги бук1унаро .Бергъунаан бищун ц1ик1к1ун ч1инхал къолонир ратарав кандидат.)

Байбихизин нильерго х1алт1и.

Нужеца ц1алун лъуг1ана «Кини» абураб хабар. Гъоркъехун къун буго гъеб хабаралъул ишазулаб рахас.

1. Т1оцебесеб иргаялда нужеца гъаб доскаялда къураб ишазулаб рахас цоцазда хадуб бит1ун лъезе ккола.
(Лъуг1арас квер борхила)

1. Киниги баччун, Халун, базар къот1ун, ин

2. Фазул росулъе сапар.

3. Авторалда рак1алдешвей киниялъул къисмат.

4. Т1айгилги Меседолги бергин.

Балагъе гъаб мухъальухъ, гъаниб «Кини» хабаралъул сюжетияб мухъ цебе лъуна. Рак1алде швезабила литератураб теория

Экспозиция ,завязка,кульминация, развязка.

2.Гъанже нилъер буго тарихияб диктант. Гъеб нилъеца т1обит1ила, къокъабаздеги бикъун, харабаз хал гъабилла бит1ун бугищали.

Гъал карточкабазда нужеца къун ругел пикраби рит1ун ялъуни мекъи ругищали хал гъабун, щибалда дандбит1ун тарих лъела. Бит1ун бугони – 1, гъеч1они- 0.

№	Хурухъаби
1	«Кини» асаралъул жанр хабар ккола.
2	«Эбелалъул рак1» абураб кеч1алъул автор Расул Х1амзатов ккола.
3	«Аваразул калам, гъелъул камиллъи!» абураб мухъ ккола «Дир рак1 муг1рузда буго» абураб поэмаялъула
4	«Хваразул ц1аралдасан» абураб поэмаялъул аслияб пикру ккола Ват1аналъе г1оло, рух1 къун, хварал к1очон тезе бегъуларо абураб

№	Г1ияхъаби
1	Дунго рик1к1ада вуго, Рак1 дир муг1рузда буго – абураб эпиграф «Хваразул ц1аралдасан» абураб поэмаялда цебе къун буго

2	Улбузул лъималаздехун ва лъималазул улбуздехун бугеб к1удияб рокьул темаялда хъварал руго Машидат Гъайирбековалъул асарал.
3	«Манарша» асаралъул жанр ккола къиса
4	Катурайги, Гулжагъанги, Расулги ккола «Дир Дагъистан» асаралъул багъадурал

Х1алт1ул хал гъабилла , ц1алдохъабаз цоцазухъеги къун. Лъабго жаваб бит1ун къурасе сайгъат къела.

Х1алч1ахъадал руго нуж.

3.Т1адкъай.

Дица цо-цо хъвадарухъабазул, шаг1ирзабазул г1умруялъула х1акъикъиял х1ужжаби рехсела, нужеца абила кинав шаг1ир, хъвадарухъан гъев кколевали.

1. Гъасул рахъдал эбелалда ц1ар бук1ана Саг1идаг, чохьол эбелалда- Хъандулай, хъизамалда жанив ункъабилеб лъимер лъабабилев вас. Жиндирго цониги вас вук1инч1о, к1иги к1удияв вац К1.В. рагъда хвана.

2. Гъай гъаюна Хунзахъ регионалъул Гиничукъ росуль, бет1ерлъи гъабилеб бук1ана «Маг1арулай» абураб литературайб журналалъе.

1969 сональ Дагъистаналъул халкъий поэсса абураб ц1аралъеги мустах1икълъана.

(Щибаб бит1араб жавабалъухъ ц1алдохъабазул къокъабазе кьола «Г1ияхъабазе»- Г1иязул суратал къела, «Хурухъабазе» - ц1оросаролъул)

Доскаялда реч1ч1изабила цо росдал сурат гьелдасан х1алт1и т1обит1ила.

Ралагъе, лъимал, гъаб сураталъул берцинлъиялъухъ. Рач1а нилъеца гъаб берцинлъиялдасан цо-к1иго раг1и абизин.

Кинаб лъаг1алил заман нилъеда бихъулеб бугеб?

(Риидалил заман. Гъеб нилъеда бицуна г1урччинаб буртина т1ад хурал рорхатал муг1рул сипатаз)

Бокъараб сурат г1уц1ун бук1уна лъабго бут1аялдасан, ялъуни лъабго планалдасан.(Ц1алдохъаби иргаялда щибаб бут1а бицине рахъинарила)

Цебесеб планалда нилъеда рихъула г1адамазул г1урччинго бугеб т1орщалил ц1урал хурзал ва гъалагаб чвахиялъул лъар.

Гьоркъохъеб планалда нилъеда халлъула, эбелалъул каранда лъиммер кинигин, муг1рузул каранда бегараб росу. Гъельул къват1ал берцин гъарун руго бак1-бак1алдасан ракарал пихъил гъут1буз.

3. Нахъисеб планалда нилъеда рихъула абадиял т1абиг1иял хъаравулзаби- г1урччинал муг1рул. Гъез, жидерго огъохъатиниб лъураб кинигин ,ц1унун буго росу киналниги балагъаздаса. Росдал хъибилалдехун

руго ги-боци кваназабулел мучидул . хисаб габеха табигаталь инсанасе гьарзаго кьурабщинаб жоялхъхъ?

Гьадинач гьайбатаб росдал цар лъазе бокьилариш нуже , лымал?

Гьаб буго Моксоб росу. Гьаб росдал гьадамалги руго, киналго магьарулал гьадин, гьалбал хириял чаги.

Гьаб росдаца нильер Дагьистаналхул хьвадарухьабазул сияхьалда гьорль цар хьвана аваразул шагир, хьвадарухьан, киносценарист , таржамачи Гьумархьажи Шахтамановасул.

Гьелдасан ячина дарсил цияб темаялде.

Тема ва дарсил мурадал рехсела.

II. Цияб дарс баян гьаби

1) Авторасул хьакьалхул баян кьезе, творчестволхул кьокьго бицине.
(интерактивная доскалде дарсил тема, мурад, авторасул цар, сурат)

«Гьумархьажи Шахтаманов ккола поэт ва прозаик, таржамачи. Гьавуна 1933 сональ Чарада районалхул Моксоб росулъ. 1955 сональ лъугьизабуна М. Ломоносовасул царалда бугеб Москвалхул

Пачалихьалхулаб университеталхул журналистазул факультет. Хьалгана «Багьараб байрахъ» газеталда 1962 соналдаса ССРалхул Хьвадарухьабазул союзалхул член. Поцесел кучидул рахьана

« Багьараб байрахъ» газеталда. 1957 сональ кьватибе биччана гьоцебесеб гьехъ «Нухда». Руго гьесул гьахьал «Цьвабазул аманат»,

«Эхеде нухда» ва гь.ц. 1972 сональ ГИ- XI. Шахтамановасе кьуна ДАССРалхул комсомолалхул премия.

ГІ-ХІ. Шахтаматов хвана 1989 сональ.

4. Жакъа нилъеца цалила гьесул «Къаралазул гIор» абураб кечI. (Чвахулеб гIурул видеоялда гьоркь цалила)

Гьелул чвахи байбихулеб буго Нухакъ мегIералдасан, ялъуни кочIолъ хIалтIизарун ругел ТIурада мугIруздасан.Къесер гIоргун жубан , кIиябго уна Гъумухъ гIоралде гьорлъе , хадусан гьебги жубала ГIанди гIоралде гьорлъе, ГIанди гIор 37 километралъул манзилги нахъа тун, гьеб АваргIурулъе кваранаб рахъалдасан жубала. КъаралгIор чвахулеб буго ЧIарада, Гъуниб, ва Хьаргаби районачулу ракъалдасан. Гьеб гIоралда буго Дагъистаналъул бищунго гъайбатаб , хIикматаб гIаламат-лъел чвахи (водопад) –Чирхалю .

Словарияб хIалтIи: ТIурада- бакIалъул цIар-Нухакъ мегIер.

Сангар-электростанциялъул плотина, хIасрат - рокъи.

ЦIалдохъабазда цIализабила. КочIол анализ гъабила.

Библиография-

Жинс- лирикаияб

Жанр- тIабигIияб лирикааялъул хIакъалъуль кечI.

КIвар къурал суалал-тIабигIат цIуниялъул суал, умумузул хасият-ГIамал цIуниялъул суал

Тема-МагIарул тIабигIаталъул берцинлъул ва умумузул хасият- ГIамалалъул рахъ цебечIезабизе къураб мисал.

КочIол гIуцIи –Силлабияб 11 гъижаялъул, рифма жанисеб:

Аллитерация-ГI-гI,р-р,гь-гь,ч-ч.....

Ассонансал -1мухъиль-а-а,у-у-у,

2мухъиль-у-у

Коч1ол мац1-

Эпитетал- ч1ух1аб,чалухаб, х1асратаб.....

Метафораб-чалухаб Къаралг1ор,гъалагаб

г1ор....

Дандеквьял –инсухъе вас г1адин, ч1арадисезул

х1асрат кинигин,халкъалъул иях1 кинигин

Лъимал, цо-цо г1адамазда к1ола рек1ее г1ураб г1умруялъул лах1заг ч1езабизе. Лъидадай гъеб к1ола?
(хъвадарухъабазда, художниказда, музыкантазда)

Шаг1ирзабаз жидерго асаралъул калам берцинлъизе кинал раг1аби х1алт1изарулел?

(Сипатиял раг1аби)

Гъел кинал кколел?

(Эпитетал, метафораб, дандеквьял, олицетворениял ва гъ.ц.)

Г1иц1го гъел х1алт1изариялдакъун кеч1 чвахун бач1унищ?

(Бач1унаро, х1ажалъула чвахун гъеб бач1инабулел рагъарал ва рагъукъал гъаркъал)

3мухъиль-а-а-а,а-а,у-у

4 мухъиль-е-е

Олицетворениял-гъулгъудилаго чвахулеб буго,
къват1ахъ чирахъал ракун,.....

Аслияб пикру- т1абиг1ат ц1уни буго Ваг1ан
ц1уни.

Гьелги ратарал г1оларо коч1ол пасих1лгияяль к1вар бук1уна синтаксисиял рахъазул, ай коч1олъ х1алт1изарурал тайпа цоял членазул, хит1абазул, раг1абазул тартибалзул, глаголазул заманабазулцин.

Рач1аха нилъер коч1олъ гьел киналго рахъал ц1унун ругищали хал гъабизин.

1. Цо группа ц1алдохъабазухъе къела коч1олъ ругел сипатиял раг1аби ратизе т1адкъай.

2. Группа доскаялда х1алт1ила коч1ол г1уц1иялда т1ад.

3. Группаяль глаголаздалъун байбихъулел мухъал ратила, ай инверсия бугел, хит1абал баян гъарила.

4. Группаяль тема ва идея коч1ол баян гъарила.

5. Группаяль коч1ол х1акъалзуль пикру баян гъабила.

Авар мац1алда г1емерисел куч1дул г1уц1ун рук1уна ункъо мухъалдасан. Нилъер коч1олги буго ункъо мухъ. Амма, лъимал, г1урус мац1алда буго шуго мухъалдасан г1уц1араб кеч1, гъебги буго французазул мац1алдасан бач1араб- СИНКВЕЙН. Гьелзул жиндирго хасаб г1уц1и буго.

Х1аракат бахъила ц1алдохъабигун г1уц1изе.

1. Мухъиль - Тема.
4. Мухъиль- ункъо раг1удасан г1уц1араб предложение, авторас жинца рагъулеб

2. Мухъиль- К1иги прилагательное, ялъуни темаялдохун бугеб гъоркъоблъи бихъизабубеб.
5 Мухъиль- ц1ох1о раг1и, доб рагъулеб

3. Мухъиль- Лъабго глагол предметалзул рахъал загьир гъабубеб, х1асил.

1. Мухъиль - Къаралазул г1ор

2. Мухъиль- Г1анч1абун гъалагаб

3. Мухъиль- Рохизе, х1айранлъизе,
х1икмалъизе

Дарсил тема шулалъизабиялъул мурадалда «Миллионер» абураб х1ай т1обит1ила.

IV.Рокъобе х1алт1и- Кеч1 рек1ехъе лъзабизе, т1абиг1аталъул берцинлъиялда т1асан нужецаго
синквейнал ургъизе х1аракаг бахъе

Х1аялъул х1асилал гъарила. Ц1алдохъабазе къиматал лъела.

Дарсил ахиралда ч1арадисезул хоралъ ах1улел коч1охъ г1енеккила.



Директор БСО

Дегуев Р.А.